Sylwester Szafarz

Definicje cywilizacji ludzkich

Fundamentalna alternatywa wymieniona w tytule niniejszego opracowania stanowi jednocześnie kolosalny wręcz odwieczny dylemat ludzkości nabierający bezprecedensowo dramatycznej wymowy w naszych czasach. Póki co nie widać jeszcze sposobu rozwiązania tego starego i nowego „węzła gordyjskiego". Zaciska się on coraz bardziej na wszystkim, co żyje i co wegetuje na Ziemi. Poczynając od przysłowiowego początku świata, pojęcia i instytucje różnych cywilizacji zaliczają się do takich kategorii teoretycznych, a także praktycznych, których wyjątkowość, mnogość i różnorodność sięgają nieomalże zenitu oraz dominują zdecydowanie nad innymi kategoriami dotyczącymi odwiecznej i współczesnej ewolucji ludzkości. Przeto każda analiza przeróżnych odmian oraz systemów cywilizacyjnych, a także stosunków i powiązań pomiędzy nimi jest zadaniem niezwykle trudnym, ale jednocześnie bardzo i to bardzo potrzebnym dla sensownego zrozumienia całokształtu fenomenu cywilizacyjnego i jego pochodnych w przeszłości, w teraźniejszości oraz, co ważniejsze, w przyszłości człowieczeństwa. W rozlicznych analizach dotyczących tych zagadnień mamy do czynienia ze skrajnościami merytorycznymi oraz metodologicznymi - od pozytywów do negatywów, od mądrości do głupoty, od cywilizacji wschodniej do zachodniej, od socjalistycznej do kapitalistycznej, od cywilizacji życia do „cywilizacji" śmierci, od cywilizacji ziemskiej do pozaziemskiej itp. itd.
A oto ważne zastrzeżenie dotyczące rzekomego „końca cywilizacji ziemskiej czy też ludzkiej". Na dobrą sprawę takowe cywilizacje nie istnieją jako zwarte, jednorodne i kompleksowe systemy polityczne, ideologiczne, społeczne, gospodarcze, kulturalne, międzynarodowe i in. Więc, jako nieistniejące, nie mogą mieć one ani początku ani też końca. Co najwyżej, stanowią jedynie ciągle skłócone, wielobarwne, nieefektywne i wojujące między sobą zlepki „cywilizacyjek" fragmentarycznych, jak na ten przykład ich komponentów religijnych. I tak, chrześcijaństwo oraz judaizm walczy o prymat globalny z islamem, buddyzm spiera się z hinduizmem, konfucjanizm z szintoizmem, wierni z niewiernymi itp. Liczne wojny oraz terroryzm religijny - to zmora i tragedia przeszłości oraz naszych czasów, co znacznie zaostrza i tak już bardzo napiętą sytuację międzynarodową. Nawet najwybitniejsi uczeni parający się tą problematyką gubią się w swych dociekaniach i propozycjach, czego dosadnym przykładem może być, w szczególności, prof. Milton Friedman, czołowy acz błądzący i mocno skompromitowany neoliberał (plus jego „Chicago Boys") oraz, później, ekstrawagancki prof. Francis Fukuyama, a także jego surrealistyczne dzieło pt.: „Koniec historii i ostatni człowiek". Dzieło to jest o tyle nad wyraz utopijne i niewiarygodne, że nawet gdyby historia miała się kiedyś „zakończyć", to i tak trwać ona będzie chyba wiecznie nawet w swej nicości! [1]. Bowiem, jeśli rzeczywiście doszłoby do „końca świata" i jeśli ostatni człowiek zniknąłby z powierzchni Ziemi, to wtedy np. sztuczna inteligencja czy istoty pozaziemskie (tzw. obcy, aliens - po angielsku) mogliby zapewne zatroszczyć i postarać się o niedopuszczenie do uzurpatorskiego „końca historii". Ot co!
Kardynalny błąd M. Friedmana, F. Fukuyamy oraz wielu innych polega więc na tym, że gloryfikowali oni neoliberalizm, takąż „pseudo demokrację" i wolny rynek jako rzekomo najlepsze systemy i metody „rozwojowe", które wszakże nie zdały egzaminu w praktyce i

spowodowały m.in. wielkie współczesne kryzysy społeczno-gospodarcze oraz globalne napięcia polityczno-strategiczne, popychając współczesne cywilizacje ludzkie na skraj tragicznej przepaści. Czy tak, w mniemaniu ww. myślicieli i im podobnych, miałby wyglądać „koniec historii" i kres rodzaju ludzkiego na Ziemi? Odpowiadam - z całą pewnością: nie tak! Co więcej, w kontekście mnogości, różnorodności i bogactwa starych oraz nowych formacji i systemów cywilizacji ludzkich funkcjonuje także odpowiednio liczna zbieranina ich definicji. Są one bardzo zróżnicowane pomiędzy sobą, choć prawie wszystkie z nich mają wiele podobieństw i wspólnych mianowników. Np. starożytne cywilizacje powstawały z reguły tam, gdzie występowała obfitość wody (np. Mezopotamia w dorzeczu Tygrysu i Eufratu, Egipt w dolinie Nilu, Indie w dolinie Indusu i in.), gdzie funkcjonowało rolnictwo zapewniające pożywienie dla ludzi i gdzie wznoszono miasta. Właśnie rolnictwo, urbanizacja i handel traktowane są jako główne fundamenty powstawania i rozwoju cywilizacji starożytnych, zaś kultura i sztuka oraz nauka i technika jako główne siły motoryczne promowania cywilizacji nowożytnych (tzw. technologicznych).
Sumaryczną i generalną definicję cywilizacji można sformułować następująco: „cywilizacja stanowi całościowy system życia politycznego, społecznego, gospodarczego, kulturalnego oraz międzynarodowego, którego cechą znamienną (poza wyżej wymienionymi) jest postępująca urbanizacja, militaryzacja i intensyfikacja konfliktów zbrojnych, ustanowienie metodologii porozumiewania się pomiędzy ludźmi (języki [2], alfabety, piśmiennictwo, układy numeryczne itp.), utworzenie scentralizowanych (dominujących) ośrodków oraz struktur władzy i administracji, wprowadzanie oraz doskonalenie metodologii podziału pracy (zatrudnienia) w produkcji i w wymianie towarowej". Do tych składników (filarów) definicji cywilizacji trzeba by dodać jeszcze: doskonalenie rolnictwa umożliwiające produkowanie nadwyżek żywności dla miast, postępującą specjalizację w pracy oraz w produkcji towarów i usług, powstawanie hierarchizacji społecznej oraz różnorodnych religii. W wyniku takich zabiegów kształtowały się dość duże, jak na owe czasy, skupiska ludnościowe, wznoszono monumentalne, wartościowe i oryginalne budowle, z których wiele przetrwało do współczesności, tworzono epokowe dzieła kultury i sztuki, doskonalono systemy porozumiewania się pomiędzy ludźmi oraz podziału pracy, wprowadzano podział na klasy oraz na ugrupowania społeczne, rozwijano infrastruktury handlowe, drogowe, techniczne i administracyjne, a także ośrodki sprawowania władzy (rządzenia).

Ewolucja cywilizacji starożytnych

Głębsza analiza powstania, rozwoju (i upadków) dotychczasowych cywilizacji ludzkich jest niezwykle interesująca i pouczająca. Szkoda tylko, że decydenci i cała społeczność światowa nadal nie potrafi wyciągnąć właściwych wniosków z historii celem budowania swej lepszej teraźniejszości i przyszłości unikając przy tym popełniania starych błędów w nowych uwarunkowaniach globalnych. Nie sprawdza się jeszcze trafne rzymskie porzekadło, iż historia magistra vitae est. Owa niemoc, niechęć i niezdolność do odpowiedniego myślenia i do działania po nowemu, z uwzględnieniem odwiecznych doświadczeń pozytywnych i negatywnych, to chyba najbardziej szkodliwe i niekorzystne znamiona ewolucji i głupoty człowieczeństwa od dziada pradziada. Łatwo można wyobrazić sobie, jak wyglądałaby cywilizacja ludzka na kolejnych etapach swego rozwoju i obecnie, gdyby ww. formuła rzymska była efektywnie realizowana?! Trudno pojąć, dlaczego i jak rzekomo rozumni ludzie tak bardzo szkodzą sami sobie?

Przystępując do rozważań na temat ww. ewolucji, niech mi będzie wolno sięgnąć myślami do czasów pra- pradawnych, kiedy pierwsze istoty ludzkie pojawiły się wreszcie na Ziemi. Wyniki nowoczesnych badań oraz wykopalisk archeologicznych umożliwiają dość dokładne określenie czasu i miejsca rozpoczęcia drogi człowieka przez historię. Otóż, największe skupisko szkieletów ludzkich, potwierdzone przez UNESCO, zostało odkryte w prowincji Guateng oddalonej o 50 km na północny zachód of Johannesburga, w RPA. Szkielety te liczą sobie ok. 3,5 mln lat. Tam była najprawdopodobniej kolebka prymitywnej cywilizacji ludzkiej. Znacznie później, 50.000 lat temu, pojawili się aborygeni australijscy i żyją do dziś. Natomiast pierwsze już względnie ukształtowane formacje cywilizacyjne pojawiły się na Ziemi w czasach tzw. rewolucji neolitycznej około 12.000 r.p.n.e. Będąc na Krecie, oglądałem tam pamiątki po najstarszej w Europie cywilizacji mykeńskiej i minojskiej (2.500 r.p.n.e.-1.400 r.p.n.e.), zdolnej już wówczas do wytapiania miedzi z rudy pochodzącej z Hiszpanii oraz do produkowania narzędzi i broni z brązu. Takie to były nieśmiałe tzw. „pierwsze początki". Natomiast klasyfikacja już bardziej ukształtowanych poważnych tworów oraz formacji państwowo-społeczno-cywilizacyjnych prezentuje się następująco (w układzie chronologicznym):

1. Cywilizacja Mezopotamii w dorzeczu 2 rzek Tygrysu i Eufratu istniała w latach 3.500 r.p.n.e. - 539 r.p.n.e. W jej skład wchodziły pomniejsze, ale liczące się cywilizacje jak np.: Sumerowie (4.500 r.p.n.e - 1.900 r.p.n.e.) oraz Asyryjczycy, Akkadianie i Babilończycy. Wkład Mezopotamii do skarbnicy cywilizacyjnej jest ogromny i pionierski. Obejmuje on m.in. dorobek w piśmiennictwie (pierwszy alfabet i takież pismo), w rolnictwie i w zarządzaniu. Utworzone zostały miasta-państwa oraz pewne instytucje religijne. Głównymi przyczynami upadku tej cywilizacji były tarcia wewnętrzne powodujące destabilizację polityczną, inwazje zewnętrzne, zmniejszenie produkcji i wydajności rolnictwa w wyniku perturbacji w środowisku naturalnym wskutek odwrócenia biegu rzek oraz zasolenia gleby z powodu nadmiernego jej nawodniania itp. Obok Mezopotamii do głównych kolebek cywilizacji ludzkiej zaliczają się jeszcze: Egipt, Chiny, Indie, Grecja i Rzym.

2.Cywilizacja doliny rzeki Indus (3.300 r.p.n.e.-1.300 r.p.n.e.) charakteryzowała się dobrze zaprogramowanymi (jak na owe czasy) ośrodkami miejskimi z niezbędną infrastrukturą, z kanalizacją i z budynkami wznoszonymi z cegły. Powstała pierwsza w skali światowej społeczność miejska. Pomyślnie rozwijała się działalność produkcyjna, gospodarcza, szczególnie ożywiony handel wymienny. Głównymi przyczynami upadku tej cywilizacji były konflikty wewnętrzne, inwazje zewnętrzne szczególnie ze strony plemion nomadów oraz konsekwencje zmian klimatycznych i środowiskowych (np. odwrócenie kierunku biegu rzek itp.).

3. Cywilizacja egipska (3.100 r.p.n.e. - 332 r.p.n.e.) po dziś dzień budzi zdumienie i uznanie ze strony społeczności światowej, zwłaszcza jeśli chodzi o dokonania starożytnych Egipcjan w wielu kluczowych dziedzinach, tym bardziej, że stale trwają nowe wykopaliska i dokonywane są coraz to nowe zdumiewające odkrycia archeologiczne. Potwierdzają one znane wcześniej dokonania egipskie w dziedzinie matematyki, astronomii, medycyny, literatury, architektury, piśmiennictwa (hieroglify) i in. Zdumiewa fakt, że tak znakomita cywilizacja musiała upaść z powodu osłabienia władzy centralnej, utraty kontroli nad szlakami handlowymi oraz nękania ze strony sąsiadów szczególnie Greków, Asyryjczyków i Persów. Ostateczny cios starożytnemu Egiptowi zadał Aleksander Wielki, którego armie dokonały inwazji i opanowały ówczesny Egipt. Pozostała po nim sławetna „pamiątka" w postaci egipskiego miasta Aleksandria.

4. Cywilizacja chińska powstała w dolinach wielkich rzek Żółtej i Niebieskiej (Yangtse). Powszechnie przyjmuje się, że od dawien dawna do dziś liczy ona sobie ponad 5.000 lat (w tym

3.500 lat pisanej historii) i że rozwijała się nieprzerwanie poczynając najpierw od etapu pre-imperialnego, poprzez system autorytarno-cesarski aż do utworzenia Chin Ludowych w 1949 roku oraz do współczesnego budowania socjalizmu o specyfice chińskiej w Nowej Erze i na Nowej Drodze; z jednoczesnym realizowaniem innowacyjnej polityki otwarcia na świat w duchu pokoju, bezpieczeństwa, współpracy, uniwersalizmu i humanizmu. To jest unikalny przypadek chiński w kontekście pozostałych cywilizacji, tym bardziej, że Chiny przetrwały wiele perturbacji i nieszczęść, jak np. walki wewnętrzne i okrutna agresja japońska zapoczątkowana w 1937 roku. Duże znaczenie na początkowym etapie postępu cywilizacyjnego w Chinach odegrały następujące dynastie: Shang (1.600 r.p.n.e.-1045 r.p.n.e.), dynastia Zhou Zachodnia (1045 r.p.n.e.-771 r.p.n.e.) i nade wszystko słynna dynastia Qin, wym. Czin (221 r.p.n.e.-206 r.p.n.e.), od której pochodzi zapewne nazwa państwa - China, Chiny. Słynny cesarz Qin Shi Huangdi, wielki reformator, zjednoczył Chiny (cesarstwo, język, finanse, piśmiennictwo i in.), rozpoczął budowę wielkiego muru chińskiego oraz obszernej sieci dróg, kanałów itp. Jednak upadek Chin imperialnych został spowodowany głównie przez czynniki wewnętrzne, takie jak: bunty i spory społeczne, wzloty i upadki dynastyczne, korupcja polityczna, osłabienie tempa rozwoju gospodarczego oraz rozmaite przyczyny zewnętrzne, szczególnie ataki oraz napaści ze strony Mongołów i Mandżurów.
Wkład Chińczyków do skarbnicy całej cywilizacji ogólnoludzkiej to, przede wszystkim, ich główne znakomite wynalazki: papier, jedwab, porcelana, herbata, latawce, makaron, napoje alkoholowe, akupunktura, kompas, sejsmograf, proch oraz druk. A także inne dokonania, powiedzmy, twórcze, wytwórcze i przydatne, jak np.: filozofia, sztuka, rządzenie (legalizm), literatura, architektura, jak kaligrafia, malarstwo, opera, sianie nasion, głębokie wiercenia, wytapianie metali, używanie taczek kołowych, zbudowanie wielkiego muru chińskiego, wielkiego kanału oraz licznych zabytkowych obiektów (np. świątynia nieba w Pekinie, grobowce dynastii Ming pod Pekinem, armia terakotowa w Xi'An, w prowincji Shaanxi itp.), pokojowe metody prowadzenia wojen (a jakże), sztuki walki, lądowy i morski szlak jedwabny itp. itd. Natomiast współczesnym symbolem chińskiego wkładu do postępu globalnego są np. sukcesy w walce o trwały pokój, o postęp, o sprawiedliwość i o nowy ład międzynarodowy oraz dokonania ChRL w badaniach kosmicznych szczególnie w przygotowaniach do zdobycia Księżyca i Marsa.
5. Cywilizacja grecka (1.200 r.p.n.e. - 323 r.p.n.e.). Jej zasługi dla ludzkości obejmują przede wszystkim: naukę, filozofię, socjologię, mitologię, język, literaturę, sztukę, architekturę, sport (olimpiady, biegi maratońskie), militaria i in. Grekami byli wybitni myśliciele i pisarze, jak np.: Homer, Sokrates, Platon, Arystoteles, Pitagoras, Euklides i wielu innych. Szczególnym „wynalazkiem" Greków była kategoria demokracji, czyli władzy ludu - po grecku. (Uwaga osobista: w czasie wielokrotnych pobytów w Grecji poszukiwałem tam częstokroć oryginalnych źródeł demokracji. Reakcja Greków na moje zapytania była, z reguły, zdumiewająca: „ty chyba zwariowałeś, u nas nigdy demokracji nie było i nie ma". Na dowód czego przytaczano często przykład puczu i dyktatury wojskowej sławetnej junty „czarnych pułkowników", którzy dokonali zamachu stanu w dniu 21.04.1967. i sprawowali (przecież niedemokratyczną) władzę autorytarną aż do roku 1974. W roku 1973 stłumili krwawo strajk studentów. Jeśli więc w Grecji nie było autentycznej demokracji, to trudno by jej szukać w zdecydowanej większości krajów świata! Taka jest prawda). Wracam do tematu: jak to możliwe, że w starożytności upadła tak fantastyczna i wszechstronna cywilizacja grecka? Powodów było wiele: od wewnątrz - tzw. wojna peloponeska pomiędzy Atenami a Spartą, kryzys finansowy, niepokoje społeczne, destabilizacja polityczna itp.; zaś z zewnątrz: głównie inwazje ze strony Macedończyków i

Rzymian.
6. Cywilizacja rzymska - została zapoczątkowana w okolicach 800 r.p.n.e. zaś jej upadek nastąpił w wyniku podziału imperium na część zachodnią (tzw. Western Roman Empire) oraz wschodnią (bizantyjską, tzw. Eastern Roman Empire). Podział ten utrzymywał się mniej więcej do roku 476 n.e. Cywilizacja rzymska to także jeden z najważniejszych i błyskotliwych etapów w ewolucji człowieczeństwa. A oto najważniejsze składniki wkładu starożytnych Rzymian do tej ewolucji: doskonalenie systemu prawnego i zarządzania, znaczny postęp w nauce i w technice oraz w architekturze, w literaturze i w wojskowości. Zbudowano gęstą sieć dróg, kanałów i mostów, co sprzyjało rozwojowi wymiany handlowej i kontaktów międzyludzkich. Ale, mimo to, starożytna cywilizacja rzymska upadła w wyniku sporów i kłótni wewnętrznych, korupcji w sferze politycznej, kryzysu gospodarczego, niezadowolenia społeczeństwa i ataków ze strony barbarzyńców, szczególnie Wizygotów. Naturalnie, podział imperium rzymskiego na ww. dwie części nie pozostał bez negatywnego wpływu na upadek tej świetnej (skądinąd) cywilizacji. W 390 r.n.e. obszar imperium rzymskiego wynosił jeszcze 4,4 mln km kw., po czym zmniejszył się do 0 km kw. w 476 r.n.e.!
Jednakowoż geniusz włoski dał ponownie znać o sobie w XV i XVI wieku w epoce Odrodzenia (Rinascimento - po włosku) znamionującej przejście od mroków średniowiecza do światła nowoczesności. Jak wiadomo, stolicą Odrodzenia była i jest Florencja (dla mnie to najpiękniejsze miasto świata położone w Toskanii). Zasługi twórców z epoki Odrodzenia obejmowały, przede wszystkim następujące dziedziny: malarstwo, rzeźba, architektura, literatura, muzyka, nauka, szczególnie filozofia i socjologia, technika oraz odkrycia geograficzne. Genueńczyk Krzysztof Kolumb dotarł do Ameryki Środkowej, Marco Polo - do Chin zaś Amerigo Vespucci, w służbie króla Portugalii, przypłynął do Ameryki Południowej oraz dał swe imię obydwu kontynentom amerykańskim. Nazwiska najwybitniejszych twórców Odrodzenia to, przede wszystkim: Leonardo da Vinci, Gallileo Gallilei, Michelangelo, Raphael, Nicolo Macchiavelli, Dante Alighieri, Giotto, Bernini oraz niezliczone rzesze innych mistrzów. Ich dzieła można podziwiać nadal we Włoszech oraz w licznych muzeach całego świata. Tytułem przykładu wymienię jedynie tylko nieliczne spośród mnóstwa miejsc i zabytków architektonicznych, które podziwiałem w czasie moich wielokrotnych podróży włoskich: Rzym/Watykan oraz Wenecja i Florencja jako całość, Neapol i okolice, Messina i Taormina (Sycylia), Arena di Verona, Pisa - z jej krzywą wieżą oraz zabytki w b. koloniach rzymskich takich jak Palmyra na pustyni syryjskiej, Valubilis w Maroku czy też Lutecja w sercu Paryża etc. Niestety, podobnie jak w przypadku imperium rzymskiego, również epoka Odrodzenia włoskiego dobiegła końca, choć jej dorobek trwać będzie przez wieki. Przyczyną owego zakończenia były tzw. wojny włoskie rozpoczęte przez Francję w 1494 r. Leonardo da Vinci musiał wówczas wyemigrować do tego kraju i przebudował tam po swojemu wspaniały zamek w Fontainebleau. Z kolei, dnia 06.05.1527 r. wojska hiszpańskie i niemieckie splądrowały Rzym, zaś totalna europejska wojna religijna z 1648 r. oznaczała definitywne zakończenie epoki Odrodzenia.
7. Cywilizacja perska liczy się od czasów panowania cesarza Cyrusa Wielkiego (590 r.p.n.e.-529 r.p.n.e.), a jej kulminacja nastąpiła za panowania cesarzy Xerxesa (519 r.p.n.e.-465 r.p.n.e.) oraz Dariusza Wielkiego (550 r.p.n.e.- 486 r.p.n.e.). Za główne dokonania tej cywilizacji uważa się: efektywne zarządzanie, poszanowanie dla ówczesnej różnorodności kulturowej oraz religijnej, utworzenie perskiego szlaku cesarskiego, który efektywnie sprzyjał rozwojowi kontaktów międzyludzkich i wymiany handlowej, wznoszenie monumentalnych budowli i in. Cywilizacja ta upadła w wyniku przeznaczania nadmiernych środków na kampanie

wojenne, na porachunki wewnętrzne oraz na przeciwstawianie się częstym inwazjom z zewnątrz, szczególnie ze strony Macedończyków. Ostateczny cios tej starożytnej cywilizacji perskiej zadały armie Aleksandra Wielkiego w roku 331 p.n.e. w bitwie pod Gaugamelą.
8. Cywilizacja islamska: po śmierci proroka Mahometa (08.06.632 r.n.e. w Medinie) w okresie od VII w.n.e. do XIII w.n.e. trwała tzw. Złota Epoka Islamu (Golden Age of Islam), w trakcie której przywódcy arabscy nazywali się kalifami. W roku 762 n.e. założono miasto Bagdad jako stolicę kalifatu Abasydów, a jednocześnie jako główny ośrodek handlu, rozkwitu kultury, wymiany myśli oraz dociekań naukowych, szczególnie w sferze filozofii, medycyny, astronomii, matematyki (algebra, cyfry arabskie), literatury (np. poezji) i in. W Bagdadzie utworzono Dom Mądrości i Wielką Bibliotekę. Dzieła uczonych greckich były tłumaczone na język arabski. Działały uniwersytety (madrasy). Wielki myśliciel Ibn-Sina (Awicenna) wniósł cenny wkład do postępu w dziedzinie metafizyki, filozofii, medycyny, matematyki i poezji. Powodem zakończenia owej Złotej Epoki Islamu było jednak zacofanie technologiczne kalifatu, niechęć i opór w stosowaniu nowości technicznych, szczególnie zachodnich oraz inwazja hord mongolskich pod przewodem chana Hulagu. Oblężenie Bagdadu trwało od 19.01 do 10.02. 1.258 r.n.e. Mongołowie zdobyli i zniszczyli Bagdad oraz włączyli kalifat (de facto całą Mezopotamię) do swego imperium. Tak zakończyła się ówczesna Złota Epoka Islamu, ale pod wieloma względami trwa ona nadal [3].
9. Cywilizacja słowiańska była i jest nadal potężna, zróżnicowana, skłócona wewnętrznie i poniewierana przez siły zewnętrzne głównie przez Germanów z Europy Zachodniej i Anglosasów z Ameryki Północnej. Właśnie z tych powodów makro stanowi ona kliniczny przykład niewykorzystanych wielkich możliwości dziejowych oraz współczesnych. Łatwo wyobrazić sobie, jak wyglądałaby dziś Słowiańszczyzna jako całość, gdyby urzeczywistniała ona optymalny i efektywny model współpracy pomiędzy spokrewnionymi przecież narodami i państwami oraz gdyby mogła korzystać z normalnego i w miarę sprzyjającego otoczenia zagranicznego? Tak się jednak nie stało i nie dzieje się nadal (np. słowiańsko - słowiańska wojna na Ukrainie), w związku z czym niefortunna chociaż fenomenalna słowiańska epopeja to, jak dotąd, szokujące pasmo niemałych sukcesów, ale jednocześnie niewykorzystanych własnych szans rozwojowych oraz możliwości większego wkładu do postępu cywilizacji ogólnoludzkiej. Aż dziw bierze, iż w tak niesprzyjających warunkach Słowianie zdołali wnieść i tak niezwykle cenny, różnorodny, pionierski wręcz unikalny wkład do owej cywilizacji we wszystkich jej dziedzinach i we wszystkich przejawach życia i ewolucji nie tylko na Ziemi, ale również w kosmosie (np. Łajka, Gagarin, Tiereszkowa i in.).
Istnieje wiele wersji pochodzenia nazwy Słowianin. Chyba najbardziej prawdopodobna jest hipoteza, że wzięła sie ona od wyrazu „słowo", które daje do myślenia, że ówcześni ludzie mówili wspólnym, zrozumiałem dla siebie językiem pochodzącym od języka prasłowiańskiego.. Zresztą, słowo „słowo" występuje we wszystkich używanych dziś językach słowiańskich. Ogólna liczba Słowian na świecie szacowana jest obecnie na ponad 360 mln obywateli, z czego powyżej 250 mln zamieszkuje w Europie i stanowi z grubsza 50% ludności Unii Europejskiej. Z badań historyków i demografów wynika, że około roku 750 liczba ówczesnej ludności słowiańskiej wynosiła zaledwie 5 mln osób. Współcześni Słowianie dzielą się na 3 główne grupy określane wedle kryteriów geograficznych: zachodnią, wschodnią i południową. W ramach tych grup można jeszcze wyróżnić około 140 słowiańskich skupisk etnicznych. Polacy (od słowa pole) wywodzą się z lechickiej podgrupy Słowian zachodnich. Trzeba by do tego dodać jeszcze dość liczne (milionowe) rzesze słowiańskie żyjące na emigracji, szczególnie w USA, w Kanadzie, we Francji, w Niemczech oraz w innych krajach. Grupa zachodnia to: Serbowie

Łużyccy, Polacy, Czesi i Słowacy; grupa wschodnia: Białorusini, Rosjanie i Rusini (protoplaści Ukraińców); grupa południowa: Bułgarzy, Chorwaci, Serbowie, Czarnogórcy, Macedończycy oraz Słoweńcy. W sumie Słowianie zawładnęli prawie połową Europy: od Wołgi do Łaby oraz od Skandynawii do Grecji (Macedonia).
Osadnictwo słowiańskie datuje się od V/VI wieku. Pierwsze państwo słowiańskie o nazwie Samona powstało w 623 roku [4]. Następnymi tworami państwowymi były: księstwo wielkomorawskie, księstwo czeskie i Ruś Kijowska. Za istotny wkład pierwotnych Słowian do cywilizacji europejskiej uznać należy: umiejętność zdobywania pożywienia, uprawa roli i hodowla zwierząt, wydobycie i eksport bursztynu, soli oraz zboża głównie prosa (do Skandynawii), produkcję miodu i napitków z tego surowca itp. Nasi pra- praojcowie byli też sprawni w rzemiośle ciesielskim, w budowaniu grodów, mostów i w szkutnictwie (w rejonie Bałtyku oraz Adriatyku), w wytwarzaniu wyrobów ceramicznych i broni (sławetne topory słowiańskie), w górnictwie rudy srebra (np. Kutna Hora) itp. Wznoszono budynki jednoizbowe. Założone zostały tężnie solankowe oraz ośrodek metalurgiczny w rejonie Gór Świętokrzyskich. Już wówczas starożytni Słowianie wypracowali własny alfabet i pismo oraz odprawiali ceremonie liturgiczne we własnych językach. Kremowali ciała zmarłych. Relatywnie szybko ówczesna cywilizacja słowiańska wyszła poza ramy struktur plemiennych i przystąpiła do budowania państw. Jeśli chodzi o faktografię oraz o szczegółową analizę ewolucji tej cywilizacji, to polecam cenne i wszechstronne dzieło pt.: „Cywilizacja Słowian” pióra Pana Redaktora Kamila Janickiego opublikowane przez Wydawnictwo Poznańskie w 2023 roku.
Chyba nie ma takiej dziedziny rozwoju cywilizacyjnego, w której Słowianie nie zamanifestowaliby swej obecności i nie wnieśli swego istotnego wkładu do owego rozwoju. Dla przykładu wymieńmy politykę wewnętrzną w każdej jej postaci, stosunki społeczne (międzyludzkie), turystykę, politykę zagraniczną, handel międzynarodowy, wynalazczość oraz innowacje, naukę, oświatę i technikę, kulturę i sztukę (także wojenną, np. Grunwald, Wiedeń, Monte Cassino, Berlin i wiele innych przykładów), muzykę, operę i balet, malarstwo i piśmiennictwo, architekturę i budownictwo, religie i wierzenia, czy last but not east kuchnię oraz znakomite przysmaki i napoje słowiańskie itp., itd. Na tysiące liczą się, jako wymowne i wręcz syntetyczne symbole, nazwiska, wybitnych Słowian, którzy zapisali się złotymi zgłoskami w ich historii i w ewolucji całej cywilizacji ogólnoludzkiej. Wymieńmy, tytułem przykładu, tylko nieliczne spośród nich (kolejność przypadkowa): Aleksander Wielki Macedoński, Cyryl i Metody, Jan Hus, św. Jan Paweł II, Mikołaj Kopernik, Maria Curie-Skłodowska, car Piotr Wielki, książę Józef Poniatowski, król Władysław Jagiełło, król Jan III Sobieski, Dmitrij Donskoj (pokonał hordy mongolskie na Kulikowym Polu w 1380 r.), car Iwan IV Groźny, marszałek Józef Piłsudski, Lech Wałęsa, Michaił Gorbaczow, Michaił Kutuzow, Georgij Żukow, Josip Broz Tito oraz ponad 100 innych wybitnych przywódców i wodzów słowiańskich.
A także pisarze i poeci: Jan Długosz, Jan Kochanowski, Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Aleksander Puszkin, Jarosław Iwaszkiewicz, Henryk Sienkiewicz, Lew Tołstoj, Anton Czechow, Stanisław Lem, Stanisław Wyspiański, Aleksander Sołżenicyn, Władimir Nabokow i wielu innych. W XIX wieku dokonał się bezprecedensowy „wysyp” (jeśli tak wolno powiedzieć) wybitnych pisarzy polskich, a mianowicie: Ignacy Krasicki, Julian Ursyn Niemcewicz, Józef Ignacy Kraszewski, Eliza Orzeszkowa, Maria Konopnicka, Henryk Sienkiewicz, Bolesław Prus, Gabriela Zapolska, Stefan Żeromski i Władysław Reymont. W sumie było i jest około 108 wybitnych pisarzy i poetów słowiańskich, których utwory były i są publikowane w 10 językach ojczystych. Malarze: Alfons Mucha (Czech), Andriej Rublow, Jan Matejko, Karol Kossak, Ilija Riepin. Kompozytorzy: Fryderyk Szopen, Bedrzich Smetana, Karl Czerny (Czech), Eugen

Suchoń (Słowak), Siergiej Prokofiew, Piotr Czajkowski, Stanisław Moniuszko, Antonin Dworzak, Nikołaj Rymskij-Korsakow i in.
Gdyby więc skojarzyć ww. i inne zasługi cząstkowe wybitnych Słowian, to powstałby jeden wielki i bezcenny wkład Słowiańszczyzny do skarbnicy cywilizacji europejskiej oraz ogólnoludzkiej. Wiadomo jednak, że jest to merytorycznie i fizycznie niemożliwe, tym bardziej że koncepcja panslawizmu utknęła w martwym punkcie. Przypomnijmy wszakże, iż panslawizm był pomyślany jako doktryna i jako ruch polityczno-kulturalny wykoncypowany w Czechach na początku XIX wieku. Celem jego autorów było zespolenie, wręcz zjednoczenie wszystkich Słowian, szczególnie w dziedzinie politycznej, gospodarczej i kulturalnej pod przewodem „starszego i najsilniejszego brata" - Rosjan w wielopłaszczyznowych stosunkach cywilizacji słowiańskiej z innymi cywilizacjami europejskimi i pozaeuropejskimi. Okazało się jednak, iż owo przywództwo samolubnej i wielkomocarstwowej Rosji spaliło na panewce, czego dowodem był rozpad ZSRR i obozu radzieckiego, wojna na Ukrainie itp.
10. Cywilizacje latynoskie: a. Majowie z Ameryki Środkowej. Szczyt ich doskonałości przypada na lata 250 n.e.- 900 n.e., po czym ta znakomita i oryginalna cywilizacja poczęła się chylić ku upadkowi. Jednak dokonania i zasługi Majów są niebagatelne, szczególnie w takich dziedzinach jak: piśmiennictwo (hieroglify), sztuka, matematyka, fizyka, astronomia (słynny nowoczesny kalendarz i proroctwa Majów) oraz architektura. Zbudowano wiele oryginalnych piramid, świątyń, pałaców, których pozostałości są po dziś dzień przedmiotem zachwytów fachowców i przedstawicieli z innych cywilizacji. Imperium Majów upadło w wyniku destabilizacji społecznej, licznych wojen, długotrwałej suszy, innych klęsk żywiołowych oraz osłabienia wymiany handlowej; b. cywilizacja Azteków, która istniała od od XIII w.n.e. do XV w.n.e. Jej najsławniejszym władcą był Montezuma II (ur. w 1466 r., zm. w 1520 r.). Utworzony został oryginalny system walutowy i jednorodne rolnictwo, rozbudowano miasta z wieloma unikalnymi świątyniami, pałacami i targowiskami. Zdobycze i zwycięstwa wojenne Azteków przyczyniły się do utworzenia potężnego imperium, ale hiszpańscy konkwistadorzy pod wodzą Hernana Cortesa opanowali ich terytoria (dzisiejszy Meksyk), wkraczając tam w 1519 r. oraz przywożąc ze sobą nowoczesne uzbrojenie, konie oraz… epidemię czarnej ospy. Stolica imperium Azteków, Tenochtitlan, upadła w 1521 r. pod wpływem oblężenia Hiszpanów;
c. Inkowie - mieszkańcy Andów w Ameryce Południowej. Pojawili się tam w XIII w.n.e., osiągnęli szczyt powodzenia w XV w.n.e.; ale w XVI wieku padli ofiarą inwazji ze strony agresorów hiszpańskich pod wodzą Francisa Pizarro i jego konkwistadorów (zdobywców). Zabili oni cesarza inkowskiego o imieniu Atahualpa oraz przyłączyli jego cesarstwo (dzisiejsze Peru) do… korony hiszpańskiej. Cywilizacja Inków była największym fenomenem w swoim rodzaju w czasach przed Kolumbem. Zbudowano naonczas całą sieć dróg i innych imponujących obiektów (np. Machu Picchu), usprawniono system zarządzania i zmodernizowano rolnictwo. Cywilizacja Inków upadła z powodu zarazy przywleczonej tam właśnie z Europy (szczególnie czarnej ospy), która dziesiątkowała tubylców. Po śmierci potężnego cesarza Huayna Capaca (w 1527 r.) doszło do niszczycielskiej wojny domowej, która osłabiła znacznie cesarstwo Inków i ułatwiła inwazję najeźdźców hiszpańskich.

Rozwój cywilizacji technologicznych

Stanowią one najnowocześniejsze składniki postępu cywilizacyjnego w świecie zapoczątkowane w USA i we Francji, a następnie naśladowane w wielu krajach Globalnej Północy i Globalnego Południa. Problem jednak w tym, że światowe kryzysy

polityczno-ideologiczne i gospodarczo-społeczne z XXI wieku hamują rygorystycznie postęp szczególnie w zakresie cywilizacji technologicznych, co znacznie zaostrza owe kryzysy oraz bardzo niebezpiecznie spycha ludzkość w kierunku niedorozwoju czy też niewystarczającego rozwoju. A oto przykładowe i czołowe spośród owych cywilizacji technologicznych:
1. Stany Zjednoczone, np. Dolina Krzemowa (Silicon Valley) w stanie Kalifornia - to niejako symbol nowoczesnego postępu oraz cywilizacji technologicznej. Tam właśnie został usytuowany główny ośrodek, amerykański i światowy, rozwiązań oraz innowacji technologicznych i najnowocześniejszej przedsiębiorczości. Promuje on wyrafinowaną kulturę podejmowania ryzyka inwestycyjnego i gospodarczego, szybkich i efektywnych wdrożeń wynalazków w dążeniu do osiągania ciągłych sukcesów technologicznych, gospodarczych i finansowych. Metody, wyroby i rozwiązania oferowane przez ten ośrodek mają zastosowanie zarówno cywilne jak i wojskowe. Kompleks Doliny Krzemowej został utworzony na początku lat 50-tych XX wieku. Obecnie funkcjonuje w nim ponad 700 koncernów oraz przedsiębiorstw, szczególnie informatycznych i teleinformatycznych.
2. Francja, Sophia Antipolis - to także bardzo nowoczesny park technologiczny położony nieopodal miasta Antibes w południowo-wschodniej Francji. Jego nazwa pochodzi od imienia greckiej bogini mądrości (Sophia) oraz od starożytnej nazwy miasta Antibes (Antipolis). Park został założony w 1970 r. na obszarze 2.400 ha. Obecnie funkcjonuje tam 2.500 koncernów i przedsiębiorstw o łącznej wartości 6 mld euro i o zatrudnieniu około 40.000 osób oraz wiele podmiotów gospodarczych, finansowych, informatycznych, elektronicznych, farmaceutycznych, biotechnologicznych oraz instytutów naukowo-badawczych, banków, kilka uczelni wyższych itp.

3. „Małe (choć wielkie zarazem) tygrysy azjatyckie" (Japonia, Korea Południowa, Singapur, Tajwan i in.) są typowym i pionierskim przykładem najnowocześniejszej cywilizacji technologicznej na miarę światową. W relatywnie krótkim czasie, po niszczycielskiej II wojnie światowej na Dalekim Wschodzie (np. brutalna agresja japońska wobec Chin i także na Hawajach, 2 amerykańskie bomby atomowe zrzucone na 2 miasta japońskie, krwawe bitwy na Pacyfiku i in.), ww. „tygrysy azjatyckie" relatywnie szybko dźwignęły się z kolan i stały się czołowymi producentami nowoczesnych oraz poszukiwanych przez świat wyrobów elektronicznych. Szczególnie nowoczesnych komputerów, urządzeń elektro woltaicznych, telefonów komórkowych, mikroprocesorów, tzw. czipów, półprzewodników itp.; a także pociągów o wielkiej szybkości, samolotów, samochodów, statków o bardzo dużym tonażu, satelitów, uzbrojenia itp. Zapotrzebowanie na te wyroby nie maleje w licznych krajach świata nawet we współczesnych uwarunkowaniach kryzysowych. Owe sukcesy „małych tygrysów azjatyckich" są, przede wszystkim, wynikiem: realistycznego i efektywnego oraz dalekowzrocznego planowania i zarządzania, racjonalnego podejścia do rozwoju i do stymulowania wzrostu gospodarczego, przestrzegania wręcz filozoficznych zasad etyki pracy i norm niezwykłej pracowitości oraz porządku i dyscypliny w życiu gospodarczo-społecznym; a także ich (tzn. „tygrysów") nieustannego dążenia do innowacji, do nowoczesności oraz do doskonalenia i ulepszania wszystkiego tego potrzebującego. Towarzyszy temu dość skuteczne przeciwstawianie się ww. „małych tygrysów" licznym klęskom żywiołowym (trzęsienia ziemi, tsunami, tajfuny, powodzie, osuwiska błotne itp.) oraz minimalizowanie strat ludzkich i materialnych przez nie powodowanych. Obawiam się, że model cywilizacyjny wszystkich „tygrysów azjatyckich" byłby nader trudny albo wręcz niemożliwy do zastosowania w innych cywilizacjach globalnych nie tylko technologicznych.
4. Indie, cywilizacja indyjska charakteryzuje się swą bogatą wielokulturowością i różnorodnością

pod każdym względem, odpornością na kolejne wyzwania oraz przejściem od starożytnej filozofii kładącej nacisk na zachowanie równowagi w rozwoju do rewolucji informatycznej wymagającej dostosowania się do każdej nowej sytuacji z wykorzystaniem różnorodnych walorów oraz możliwości państwa i narodu. Republika Indii, jako „największa demokracja" i unikalna cywilizacja na świecie, potrafiła zbudować nowoczesny przemysł, szczególnie informatyczny, a także zapewnić niezbędną harmonię pomiędzy odwieczną tradycją oraz wymaganiami nowoczesności i postępu. Jest to tym bardziej istotne i niezbędne, że owe przemiany jakościowe dokonują się w wielkim mocarstwie o największej liczbie ludności na świecie (1,5 mld obywateli).

5. Cywilizacja nordycka: obejmuje ona państwa skandynawskie Finlandię, Szwecję, Norwegię i Danię oraz spokrewnioną z nimi Islandię. Przez długie lata cywilizacja ta była uosobieniem efektywnego rozwoju, dobrobytu i spokoju społecznego, zajmując czołowe miejsca na świecie w badaniach nt. zadowolenia obywateli. Działo się tak głównie dzięki stosowaniu rozwiązań i programów socjaldemokratycznych, przestrzeganiu zasad równości między obywatelami, zapewnieniu oświaty i ochrony zdrowia na wysokim poziomie, umiejętnemu korzystania z zasobów i bogactw naturalnych oraz z neutralności w sprawach międzynarodowych (jak np. ówczesna finlandyzacja, pozostawanie Szwecji i Finlandii poza NATO itp.). Szczególnie Finlandia była promotorem pokoju, współpracy i odprężenia w Europie (np. KBWE i tzw. proces helsiński) oraz utrzymywania równowagi, bezpieczeństwa i pokojowego współistnienia w stosunkach międzynarodowych w ogólności. Ostatnio jednak owa wyważona sytuacja i polityka nordycka uległa radykalizacji, głównie pod wpływem napięć na arenie europejskiej, wojny na Ukrainie itp. Niespodziewanie Finlandia i Szwecja przystąpiły do NATO. Poważnemu pogorszeniu uległa sytuacja gospodarcza i społeczna w krajach skandynawskich, szczególnie pod wpływem kryzysu oraz nader liberalnego i swawolnego podejścia władz i obywateli do migrantów z Globalnego Południa, będących często nosicielami patologii i przestępczości. Od dłuższego już czasu występują w Skandynawii przykłady wojny gangów narkotykowych, ataków nożowników nawet w szkołach oraz zabójstw i mordów politycznych (jak np. zabójstwo szwedzkiego premiera Olofa Palme, 28.02.1986 r. oraz norweska masakra w Oslo i na wyspie Utoya, w której zginęło 77 niewinnych osób, 22.07.2011 r.). Szkoda, że wzorcowa kiedyś cywilizacja nordycka nie może już stanowić przykładu do naśladowania dla innych narodów i państw świata.

6. „Cywilizacja" brytyjska pisana dlatego w cudzysłowie, gdyż ma ona niewiele wspólnego z autentyczną cywilizacją i jest raczej pretensjonalną „demokracją" uważaną przez Brytyjczyków za najlepszą na świecie. Wielka Brytania, zwana obecnie Zjednoczonym Królestwem (UK = United Kingdom), była kiedyś założycielką największego imperium kolonialnego na Ziemi (1583 r. - 1997 r. = oddanie Hongkongu Chinom). W szczytowym okresie swej „świetności" (1920 r. i wcześniej) Brytyjczycy opanowali i skolonizowali 13,7 mln mil kw. = 21,9 mln km kw., czyli około 25% ogólnej powierzchni lądów na Ziemi o łącznej liczbie 412 mln mieszkańców (czyli ok. 25% ludzkości). Jakie były metody owej kolonizacji, nie mającej nic wspólnego z autentyczną demokracją i z normalnym rozwojem? Siła, zbrodnia, morderstwo (łączna liczba zabitych = prawie 9 mln ludzi), przemoc, rabunek, kradzież, poniewieranie i wyzyskiwanie obywateli krajów kolonizowanych, a także wiele innych przejawów patologii i pazerności brytyjskiej. Jednak imperium chyliło się ku upadkowi w wyniku strat poniesionych podczas II wojny światowej, kryzysu sueskiego z 1956 r., procesu dekolonizacji itp. Na jego miejscu utworzono symboliczną atrapę imperialną w postaci Brytyjskiej Wspólnoty 15 Państw (czyli the British Commonwealth of Nations) pod symbolicznym przewodem JKM królowej i króla

angielskiego. Teraz już nawet Szkocja chce się oderwać od UK, które toczy jednocześnie spór z Argentyną o Islas Malvinas (Wyspy Falklandzkie). Wszakże ogrom skarbów i dóbr materialnych zagrabionych w wyniku kolonizacji pozostaje w większości nadal w rękach Brytyjczyków. Tak wygląda ciemna strona ich „cywilizacji".

Ale jest również jej strona znacznie jaśniejsza dotycząca poważnego wkładu brytyjskiego do postępu technologicznego w ewolucji ludzkiej, o czym wspominam tu pokrótce i przykładowo w duchu obiektywizmu i uczciwości intelektualnej; nie zapominając wszakże o geniuszach takich jak np. William Shakespeare, Charles Darwin, Winston Churchill, Agatha Christie i wielu innych. A oto moja wyłącznie subiektywna lista najwybitniejszych wynalazców brytyjskich, którzy wnieśli cenny wkład do cywilizacji ogólnoludzkiej: 1.Francis Bacon (teoria empiryzmu); 2.Isaac Newton (alchemia); 3.Richard Trevisic (lokomotywa parowa); 4.Michael Faraday (elektryczność); 5. Charles Darwin (dobór naturalny); 6.Alexander Bell (telefonia); 7.Aleksander Fleming (penicylina); 8.Frank Wittle (silnik odrzutowy); 9.Alan Turing (komputer cyfrowy); 10. Stephen Hawking (kosmologia) i wielu innych.

Jak wykazuje historia I (od końca XVIII wieku) i II rewolucji przemysłowej zwanej też technologiczną (od końca XIX wieku), Brytyjczycy osiągnęli największy postęp w produkcji, w konsumpcji wewnętrznej i w eksporcie następujących wyrobów: samoloty, szczególnie silniki odrzutowe, samochody, lekarstwa, artykuły tekstylne, statki, sprzęt elektroniczny, półprzewodniki, technologie kwantowe, inżynieria biologiczna, nowoczesne uzbrojenie itd. Władze zwiększają udział nakładów na prace badawczo-rozwojowe, tworzą tzw. parki nauki i techniki oraz promują innowacje. Już 40% przedsiębiorstw brytyjskich wykazuje znaczną aktywność w sferze innowacyjności. Zaś UK, jako państwo, znajduje się na czwartym miejscu w klasyfikacji Globalnego Indeksu Innowacji (Global Innovation Index). W sumie, bogactwa materialne i doświadczenia praktyczne zdobyte w okresie kolonizacji mają przewagę nad stratami poniesionymi w wyniku wojen, kryzysów i Brexitu, a to powoduje, że UK znajduje się w czołówce światowej cywilizacji technologicznej.

7. Cywilizacja niemiecka jeszcze do niedawna była symbolem doskonałości, sprawności, pomysłowości, dynamizmu, precyzji i efektywności gospodarczej oraz innowacyjności technicznej i technologicznej. Nie tylko wielkie koncerny, ale , przede wszystkim , sprawne małe i średnie przedsiębiorstwa były główną siłą napędową gospodarki niemieckiej. Ich przysłowiowa niegdyś odporność na rozmaite przeciwności losu ma się szybko ku końcowi. Nie pomagają zabiegi z migrantami pod złudnym hasłem Willkommen i manipulacje niemieckie w ramach Unii Europejskiej czy też próby w sprawie tworzenia Stanów Zjednoczonych Europy. Obecnie jednak zauważalne są w Niemczech przejawy poważnej zapaści kryzysowej, tym bardziej, że ów kraj jest nękany przez niszczycielskie klęski żywiołowe (powodzie, tajfuny i in.) Główna stopa wzrostu gospodarczego (PKB) w Niemczech na rok 2024 prognozowana jest w wysokości jedynie 0,1%, a liczba bezrobotnych wzrosła już do prawie 3 mln osób, czyli o 6%. Umacniają się formacje skrajnej prawicy, jak np. Alternative fuer Deutschland. Trzeba jedynie mieć nadzieję, żeby w Republice Federalnej nie doszło ponownie do „powtórki ze znanej historii", kiedy to Adolf Hitler przekształcił wielomilionową armię ówczesnych bezrobotnych w Wehrmacht czyli w armię sensu stricto ze znanymi tego konsekwencjami dla Europy i dla świata.

8. Afryka Południowa (RPA) to kraj ewidentnych kontrastów: zarazem bogaty i biedny, nowoczesny i zacofany itp. Zacznijmy od pozytywów bowiem RPA uważana jest dosłownie za „wielkoluda afrykańskiego" („African Giant") pod wieloma względami, szczególnie w kluczowym dla niego zakresie postępu technologicznego, skali uprzemysłowienia, zróżnicowania

gospodarczego i innowacji. W RPA istnieje gospodarka mieszana. Państwo to plasuje się w czołówce afrykańskiej także w dziedzinie prac naukowo-badawczych, w technologiach cyfrowych , w branży sztucznej inteligencji i systemów orientacji geograficznej oraz w mechanizmach najnowszych generacji dotyczących analizy danych. Osiągnięty został znaczny postęp w zakresie produkcji artykułów software i hardware, w telekomunikacji, w rozmaitych usługach, dotyczących np.regulowania płatności poprzez nowoczesne systemy cyfrowe oraz bezpieczeństwa internetowego (cyber security).
Teraz o ważniejszych negatywach oraz niebagatelnych trudnościach technologiczno-cywilizacyjnych. Liczba ludności RPA wynosi 63 mln obywateli (wg danych za rok 2022), spośród których 50 mln to Murzyni. Ale tylko 25% owych obywateli ma dostęp do Internetu, przy czym prognozuje się, że wskaźnik ów osiągnie 75% w terminie do roku 2030. Nas terenach wiejskich dostęp i skala korzystania z Internetu jest niewielka. Ale 26 mln obywateli RPA korzysta z mediów społecznościowych (social media). Koszty dostępu do Internetu są wysokie. Poza tym istnieje tam dość znaczna niedoskonałość systemów i sieci łączności. Co więcej, niemała część obywateli nie posiada niezbędnych kwalifikacji dla obsługi komputerów, których jest nadal za mało w krajowym systemie oświaty, w bibliotekach i w instytucjach państwowych. Ponadto, wg. danych z 2023 r., aż 18,2 mln obywateli wegetuje w warunkach ubóstwa (za 1,9 USD dziennie). Na własne oczy widziałem sławetne slumsy Johannesburga (Soweto i Alexandra), w których miliony ludzi męczą się bez prądu i wody. Liczne rzesze obywateli cierpią nadal wskutek pandemii, niedoskonałego zarządzania, bardzo wysokiej stopy bezrobocia (28,4%), niesprawiedliwości społecznej, przestępczości zorganizowanej, narkomanii, korupcji i niewystarczającego systemu usług dla społeczeństwa. Słowem, szanując ww. dokonania rozwojowe, umocnienie autorytetu i pozycji RPA w Afryce (np. w Unii Afrykańskiej), w skali Globalnego Południa i na całej arenie międzynarodowej (np. w BRICS+, w pozwach RPA o ludobójstwo izraelskie w Gazie itp.), będziemy oczekiwać z nadzieją na kolejny wydatny postęp cywilizacyjny tego wielkiego mocarstwa afrykańskiego w dążeniu do zrównoważonego, zielonego i sprawiedliwego rozwoju.
9. Zjednoczone Emiraty Arabskie (ZEA), które są symbolem nowoczesności i wielkiego potencjału rozwojowego nie tylko w świecie arabskim i islamskim, w ogólności lecz również w skali całego świata. Tak imponujący postęp efektywnościowy i modernizacyjny możliwy był w wyniku zasadniczych przeobrażeń i reform jakościowych podejmowanych przez dalekowzroczne choć autorytarne lecz znacznie zliberalizowane kierownictwo tego kiedyś ubogiego i surowcowego kraju. Podjęte zostały w dużej skali poważne inwestycje o znaczeniu strategicznym dzięki dochodom uzyskiwanym z eksportu ropy naftowej i gazu ziemnego. W wyniku tego kraj stał się ważnym ośrodkiem przedsiębiorczości globalnej, finansów międzynarodowych oraz turystyki i transportu lotniczego.
10. Brazylia jest wiodącym wielkim mocarstwem technologicznym nie tylko w Ameryce Południowej lecz również w skali światowej (5-te miejsce w telefonii komórkowej, 190 mln użytkowników). Analizowana cywilizacja brazylijska została zapoczątkowana w ostatnich dziesięcioleciach. Komercyjną sieć internetową założono tam w 1995 r. Obecnie z Internetu korzysta 225 mln użytkowników - 188 mln w miastach i 37 mln na wsi, czyli łącznie ok. 80% obywateli. 90% gospodarstw domowych ma dostęp do Internetu. Do końca 2026 roku wszystkie szkoły publiczne (w ilości 140.000) zostaną wyposażone w Internet i w komputery. W połowie lat 80-tych XX-tego wieku utworzono Ministerstwo Nauki i Techniki, Krajowy Instytut Badań Kosmicznych, Krajowy Instytut Badań dot. Amazonii oraz Krajowy Instytut Technologiczny. W 2023 r. Brazylia zajęła 49 miejsce wśród 132 uczestniczących krajów uzyskując 34 punkty na

100 możliwych w Globalnym Rankingu Innowacyjności (a miała 66 miejsce w roku 2019) [5]. Sieć instytucji naukowo-technicznych oraz badawczo-rozwojowych jest tam dość dobrze rozwinięta. Systematycznie zwiększa się suma nakładów na inwestycje w sferze technologii i innowacyjności. W 90% są one finansowane przez rząd federalny (centralny), a także, w pewnej mierze, przez władze 27 stanów (prowincji). Czołowe miejsce w tym zakresie zajmuje stan i miasto Sao Paulo, które wytwarzają łącznie ponad 35% krajowego PKB. 1,5% tegoż PKB przeznacza się na prace badawczo-rozwojowe (tzw. R&D = Research & Development). Brazylia jest jednym z trzech państw Ameryki Łacińskiej posiadających laboratoria synchrotronu służące do prowadzenia nowoczesnych badań w dziedzinie fizyki, chemii, biologii, materiałoznawstwa i socjologii.. Znane koncerny zagraniczne (np. Motorola, Samsung, Nokia, IBM i in.) założyły swe instytuty naukowo-badawcze właśnie w Brazylii. Wspólnie z Argentyną Brazylia uruchomiła z powodzeniem, w 2013 roku, wielofunkcyjny eksperymentalny reaktor nuklearny.
Teraz o najważniejszych aspektach rozwoju społeczno-gospodarczego Brazylii, który stanowi jej solidny i modernizowany fundament materialny nowoczesnej cywilizacji technologicznej. Państwo to zalicza się bez wątpienia do kategorii „zaawansowanych gospodarek wschodzących" (in English: „advanced emerging economies"). Aktywnie działa ono, szczególnie na forach BRICS+, Organizacji Państw Ameryki Łacińskiej oraz Karaibów i in., na rzecz budowy nowego sprawiedliwego ładu międzynarodowego. Liczba ludności kraju zbliża się do 280 mln obywateli. (Ciekawe, że w ostatniej olimpiadzie matematycznej brało udział 21 mln uczestników). Nie wszyscy ludzie wiedzą co nieco o wynalazkach brazylijskich, z których korzysta cały świat, a mianowicie: radiograf, karty telefoniczne, walkmeny, maszyny do głosowania elektronicznego umożliwiające podawanie ponad 90% wyników już po 2 godzinach od zamknięcia lokali wyborczych, szczepionka (surowica) przeciwko ukąszeniu przez jadowite węże i in. Brazylia jest też liczącym się producentem i eksporterem artykułów rolno-spożywczych (np.: soja, cukier, cytrusy, kawa, cassava - mąka z jadalnego manioku, kakao, ryż, kukurydza i mięso stanowiące ponad 8% całego wolumenu eksportu; a także ważnych wyrobów przemysłowych (np. samochody - 2 mln sztuk rocznie, samoloty- Embraery, stal i wyroby metalowe, software, światłowody, sprzęt elektryczny i elektroniczny, półprzewodniki, farby, mydła, lekarstwa, papier, drewno i in.
Do czołówki gospodarczej Brazylii zaliczają się prowincje południowe i południowo-wschodnie. Stopa wzrostu PKB = 3%, a jego wartość w 2023 r. wyniosła 2,2 bln USD (prognoza na rok 2024 = 2,5 bln USD). Stopa inflacji = 3,7% i bezrobocia = ok. 9%. Te wskaźniki makro sprawiają summa summarum , że Brazylia zajmuje w klasyfikacji mocarstw gospodarczych 8-me miejsce w świecie i 2-gie w Ameryce Łacińskiej. Jednakowoż brazylijską cywilizację technologiczną oraz jej rozwój społeczno - gospodarczy w ogólności cechują jeszcze dość wyraźne nierówności, trudności i dysproporcje merytoryczne. W związku z tym, celem dalszego postępu cywilizacyjnego trzeba będzie ograniczać i eliminować istniejące nadal główne (niejako tradycyjne) słabości, kłopoty oraz niedoskonałości, jak np.: biurokrację, skomplikowany system podatkowy, korupcję, łapownictwo, trudności w podejmowaniu działalności gospodarczej, inflację, kłopoty ze znalezieniem pracowników w terenie, bariery importowe, tzw. nieformalną przedsiębiorczość omijającą przepisy prawa, zobowiązania podatkowe itp. To wszystko nie zmienia wszakże faktu, że Brazylia wykonała kolosalny krok naprzód w swym rozwoju cywilizacyjnym w XX i w XXI wieku oraz w całym okresie po uwolnieniu się z pęt niewoli portugalskiej i presji jankesów.

Niepewna przyszłość cywilizacyjna

Powyższa analiza ewolucji najważniejszych historycznych i współczesnych odmian cywilizacji ludzkich jest dalece niepełna i niedoskonała. Niemniej jednak charakteryzuje ona, zapewne, w dostatecznym stopniu kolejne etapy, przebieg, wyniki i mechanizmy tej ewolucji. W obecnej, bezprecedensowo trudnej sytuacji na Ziemi trzeba by wyciągnąć stosowne wnioski z historii, doskonalić teraźniejszość i budować lepszą przyszłość. Łatwo to powiedzieć, ale znacznie trudniej zrobić tym bardziej, że nie funkcjonują sprawnie kanały porozumienia i współpracy między narodami oraz państwami, a poziom nienawiści i wrogości pomiędzy nimi podnosi się z każdym dniem. Uogólniając powyższe rozważania można wyodrębnić trzy generalne przyczyny upadku kolejnych cywilizacji: problemy wewnętrzne, presja zagraniczna, klęski żywiołowe. Czyli kluczowym elementem odpowiedzi na pytanie zawarte w tytule opracowania jest, niestety, konfrontacja! Ale ostatnio pojawiło się światełko nadziei w tym mrocznym tunelu. Oto, dnia 07.06.2024., amb. Fu Cong, stały przedstawiciel ChRL w ONZ, przedstawił na sesji plenarnej Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych projekt rezolucji dotyczącej ustanowienia Międzynarodowego Dnia na rzecz dialogu pomiędzy cywilizacjami. W projekcie stwierdzono, m.in., że dokonania cywilizacyjne stanowią wspólny dorobek całej ludzkości. Rezolucja została uchwalona jednomyślnie.

Cała historia, od Mezopotamii do ZSRR, jest pełna przykładów upadku kolejnych świetnych kiedyś cywilizacji, z których zazwyczaj jedna (następna) bezwzględnie „wykończała" drugą (poprzednią). Były też inne istotne przyczyny i trudności wewnętrzne upadku cywilizacji wówczas, kiedy społeczeństwo osiągało niezrównoważony pułap zużycia, wyczerpania i dystrybucji zasobów, to wtedy taka cywilizacja upadała. Od „Adama i Ewy" aż do tej pory upadły już 32 cywilizacje; czy teraz kolej na naszą? Odpowiedzi na to kardynalne pytanie poszukuje, m.in. futurolog James Hickman [6] w swych badaniach i w prognozach finansowanych przez NASA. Zresztą, jak to zwykle bywa, owe prognozy oraz przepowiednie futurologów i innych uczonych są diametralnie zróżnicowane czy przeciwstawne, a także często sprzeczne pomiędzy sobą: poczynając od optymistycznych, poprzez umiarkowane aż do pesymistycznych. Racjonalnie wybierzmy więc te umiarkowane spośród nich zgodnie z zasadą, że prawda leży pośrodku.

I tak, w obiegu międzynarodowym funkcjonuje dość ciekawa klasyfikacja numeryczna kolejnych cywilizacji ludzkich, a mianowicie: - 0.1 to najbardziej prymitywna cywilizacja afrykańska, w której stosowane były metody siłowe, a konflikty regulował wódz społeczności; - 0.2 cywilizacja łowiecka, co mówi samo za siebie; - 0.3 to faza rolnictwa i osadnictwa; - 0.4 tworzenie koalicji różnych plemion, które wybierają panującego przywódcę tejże koalicji; - 0.5 powstanie organizmu państwowego z udziałem szerszej koalicji politycznej, wprowadzenie handlu wymiennego; - 0.6 okres cesarstwa, w którym cesarz sprawował absolutną władzę nad poddanymi i dążył do panowania nad innymi cesarstwami; - 0.7 system demokratyczny uwzględniający podział władzy, wprowadzenie gospodarki rynkowej; - 0.8 demokracja liberalna, prawa wyborcze dla wszystkich obywateli, system wolnego handlu; - 0.9 kapitalizm demokratyczno-liberalny i wolnorynkowy, jak np. w UE; -1.0 globalizacja, wszystkie państwa już zdemokratyzowane, Internet dostępny dla wszystkich, wolny rynek, każdy podmiot kontaktuje się z każdym bez ingerencji państwa. Por. w tej sprawie opracowanie Michaela Shermera, publicysty/wydawcy zamieszczone w przeglądarce „Edge" w dniu 30.05.2024. [7]. Zdaniem autora, obecnie ludzkość znajduje się w fazie cywilizacyjnej oznaczonej numerem 0.7. Natomiast w dążeniu do docelowego etapu 1.0 trzeba będzie uregulować kompleksowo sprawy gospodarcze i energetyczne, które odgrywają teraz wiodącą rolę w procesie przekształceń cywilizacyjnych. Zalecenie jest takie: należy powstrzymać zapaść gospodarczą i sprawić, aby

rynek działał swobodnie i uczciwie; oraz, po drugie, pilnie niezbędne jest przejście od energii produkowanej przy pomocy różnych surowców węglowodorowych do energii odnawialnej.
Inny wybitny specjalista, publicysta red. Tom Siegfried [8] prezentuje w swych interesujących opracowaniach najpoważniejsze zagrożenia dla przyszłej cywilizacji, a mianowicie: 1. Na pierwszym miejscu (absolutnie): zmiany klimatyczne; 2. Wojna nuklearna; 3. Pandemie; 4. Media społecznościowe, które prowokują ludzkość, upowszechniając „idiotyzmy ideologiczne” („ideological idiocy”) i minimalizują zagrożenia cywilizacyjne; 5. Destabilizacja i fluktuacje w ocenie złożoności sytuacji; 6. Komputery kwantowe; 7. Wszechwładza sztucznej inteligencji; 8. Zagłada pszczół (a potem ludzi?); 9. Uderzenie asteroidów; 10. Inwazja „obcych” z kosmosu. To rzeczywiście ciekawe „priorytety” w sferze zagrożeń cywilizacyjnych!
Większość uczonych jest też zgodna w ocenie, że nie było i nie ma modelu idealnej cywilizacji oraz że współczesna cywilizacja ludzka XXI wieku znalazła się pośrodku swego głębokiego kryzysu, w którym „tyka zegar jej zagłady” („our civilization of the XXIst century is at a tipping point…”). Tak więc, celem przezwyciężenia tego bezprecedensowego kryzysu konieczne jest wprowadzanie „drastycznych zmian” („drastic changes”) w życiu politycznym, społeczno-gospodarczym, kulturalnym i międzynarodowym dla poprawienia sytuacji i wyprowadzenia cywilizacji na drogę w miarę normalnego rozwoju. Fachowcy powołują się przy tym na model Mikołaja Kardaszowa, który jeszcze w 1964 roku określił powiązania pomiędzy zużyciem energii a rozwojem cywilizacji. W znanej Skali Kardaszowa znajdujemy się obecnie w punkcie 0.7276, ale za 40 lat będzie to wskaźnik 0.7474, tzn. znacznie więcej niż obecnie. Ponadto, niektórzy uczeni prognozują, że znów Afryka stanie się pionierem w rozwoju cywilizacyjnym, gdyż posiada ona największe zasoby czystej energii (clean energy).
Powszechne zalecenie jest więc następujące: jeśli chcemy skorzystać z niezbędnej pomocy nauki i techniki w rozwiązywaniu problemów cywilizacyjnych oraz unikać intensyfikacji zagrożeń, to powinniśmy myśleć i działać racjonalnie, kolektywnie oraz w skali globalnej, a także wykazywać długofalowo obiektywne i optymistyczne podejście do problemów wymagających rozwiązania. I tą nutką względnego optymizmu kończę swe rozważania o raczej pesymistycznych problemach cywilizacyjnych.

Sylwester SZAFARZ

Odnośniki:

[1]. Polska edycja tego dzieła została opublikowana m.in. przez wydawnictwo Znak, natomiast oryginał angielski („The End of History and the Last Man”) ukazał się w roku 1992 nakładem wydawnictwa Free Press, które zostało następnie (w 1994 r.) zakupione przez koncern Simon & Schuster z Nowego Jorku;
[2]. Za najstarszy język pisany uznawany jest dialekt sumeryjski datujący się od 3.100 r.p.n.e. Cywilizacja sumeryjska stanowiła część składową pionierskiej cywilizacji ludzkiej, jaka powstała na terenach Mezopotamii (Międzyrzecza) przynależnego obecnie do współczesnego Iraku;
[3]. Liczba wyznawców Islamu na świecie szacowana jest obecnie na około 2 mld osób, co stanowi w przybliżeniu 25% ogółu ludzkości. Islam jest dominującą religią w 49 krajach świata, spośród których Indonezja jest największym skupiskiem wiernych wyznawców Allaha Akbara =

ponad 230 mld obywateli;
[4]. Samon (człowiek pochodzenia celtyckiego) był założycielem i władcą pierwszego autentycznie słowiańskiego organizmu państwowego zwanego państwem Samona, które przetrwało do roku 661;
[5]. Patrz: Global Innovation Index, 2023;
[6]. James Hickman, futurolog, opracowanie pt. “Notes from the Field”, źródło: e-letter z dnia 20.03.2014.;
[7]. “Edge” jest przeglądarką internetową Microsoftu działającą dla systemu Windows 10;
[8]. Vide: publikacja red. Toma Siegfrida w czasopiśmie „Science News” z dnia 04.04.2023.